

אביעד אברדם

עד אחד באיסורים

- א. פתיחה
- ב. הקדמה
- עד אחד נאמן באיסורים
- ג. אני וחברי כהן
  - 1. מדוע עד אחד נאמן להאכיל את חברו בתרומה
  - 2. עד אחד כנגד רוב
  - 3. מדוע העד נאמן רק על חברו ולא על עצמו?
- ד. כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים
  - 1. הסבר הסוגיה
  - 2. עד אחד בהכחשה
  - 3. כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים – גם באיסורים?
- ה. סיכום

א. פתיחה

במאמר זה אני מקווה, בעזר ה', לחקור בנושא עדות של עד אחד ובעיקר להתמקד בעדות עד אחד באיסורים. אנסה להפיק דינים ורעיונות בנושא מתוך עיון בשתי סוגיות עיקריות במסכת כתובות. סוגיית "אני וחברי כהן" – נאמנות עד אחד להעיד על חברו שהוא כהן; וסוגיית "כל מקום שהאמינה התורה עד אחד הרי כאן שניים" – עדות עד אחד נחשבת כעדות שניים.

ב. הקדמה

לא יקום עד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עֶוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חַטָּא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִקוּם דָּבָר (דברים יט, טו).

עד אחד לא נאמן להעיד עדות גמורה, לא לגבי ממונות ולא לגבי נפשות, אלא צריך שני עדים. אף על פי כן, ישנן עדויות שבהן עד אחד נאמן מהתורה, ויש שחכמים הקלו והאמינו לעדותו.

נאמנות מדין תורה :

- נאמן להשביע בממונות¹.
  - נאמן באיסורים², כלומר, נאמן להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור.
  - בסוטה³, נאמן למנוע ממנה את שתיית המים המרים, אם מעיד עליה שנטמאה.
  - בעגלה ערופה⁴, נאמן למנוע את עריפת העגלה, אם מעיד שראה את ההורג.
- נאמנות מתקנת חכמים :
- נאמן להעיד לאישה שבעלה מת.
  - נאמן להעיד שהגט נכתב ונחתם לשמה בפניו.
  - בשבויה, נאמן להוציא אותה מחזקתה.

עד אחד נאמן באיסורים

עד אחד נאמן להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור. לדוגמה, אם יש לפנינו חתיכת בשר שלא ידוע עליה אם היא שומן (וכשרה) או חֶלֶב (ואסורה), נאמן אדם להעיד עליה שהיא שומן, אף על פי שהוא מרוויח מהדבר.

רש"י ובעלי התוספות (גיטין ב, ב) נחלקו מהיכן נובע דין זה :

- **רש"י** סובר שדין זה נובע מכך שבכל התורה אנו רואים שהאמינו לאדם שישחט או שיפריש תרומות ומעשרות בעצמו.

- **בעלי התוספות** סוברים שדין זה נלמד מדברי התורה (ויקרא טו, כח; מובא בכתובות עב, א) : "וספרה לה" – לעצמה", כלומר, אישה נאמנת להגיד שהיא טהורה (ואינה נידה).

ניתן לראות על פי המפרשים, שהתורה העניקה נאמנות לעד כאשר מדובר על מעשים יומיומיים, שהרי אם כל פעם יִדְרְשוּ שני עדים למעשים אלו אי אפשר יהיה לקיים חיים תקינים. לפי הדוגמה של רש"י, אי אפשר שכל פעם שאדם ירצה לשחוט או לתרום הוא יצטרך שיהיו איתו עוד שני עדים. לפי דוגמת בעלי התוספות, אי אפשר שעדים יעידו על ספירת אישה לנידותה.

¹ "לא יקום עד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עוֹן וְלְכָל חַטָּאת" (דברים יט, טו) – לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה" (כתובות פז, ב).

² ראה לקמן.

³ שנאמר (במדבר ה, ג) : "וְיַעַד אִין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה" – אך אם יש עד, אינה שותה. עיין סוטה ב, א-ב.

⁴ שנאמר (דברים כא, א) : "לֹא נוֹדַע מִי הִכְהוּ" – אך אם נודע, אין עורפים את העגלה. עיין סוטה מז, ב.

עדותו של עד אחד היא מוגבלת. עד נאמן רק במצב בו לא ידוע מה טיב החתיכה, אך כאשר ידוע לנו שחתיכה מסוימת היא אסורה אין עד אחד נאמן. נהוג להסביר זאת כך – כאשר יש לפנינו חתיכה שהיא ספק חלב ספק שומן עד אחד נאמן להעיד, אך אם יש שתי חתיכות – אחת של חלב ואחת של שומן שנתערבו אין העד נאמן. דין זה נובע מכך שעדות עד אחד באיסורים מספיקה רק כדי לברר כשרות, אך כאשר יש כנגדו חזקת איסור, העד לא נדרש לבירור בלבד, אלא גם להוציא מהחזקה, וזה אינו בכוחו של עד אחד.

נחלקו הראשונים אם עד אחד יכול להיות נאמן אף על פי שיש נגדו חזקת איסור, כאשר בידו של העד לתקן את הדבר. הראשונים הסוברים שעד אחד נאמן, לומדים זאת מכך שכל שוחט יש כנגדו חזקה שהבהמה אסורה, ובכל זאת התורה אומרת שנאמן, וסברתם שנאמנותו נובעת מכך שבידו לשחוט ולתקן את טומאת הבהמה.⁵

עוד נוסיף שכאשר מדובר על דבר שבערוה, כלומר, על דבר שנוגע לאיסורי עריות, עד אחד לא יהיה נאמן. דין זה נלמד (סוטה ג, ב) בגזירה שווה של "דבר" "דבר", (כתוב (דברים כד, א): "כי מצא בה ערות דבר", וכתוב בדיני ממונות (שם יט, טו): "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" – כמו שלממונות צריך שני עדים, כך גם לדבר שבערוה צריך שני עדים.

ג. אני וחברי כהן

תנו רבנן: אני כהן וחברי כהן – נאמן להאכילו בתרומה, ואינו נאמן להשיאו אשה, עד שיהו ג' – שנים מעידין על זה ושנים מעידין על זה; רבי יהודה אומר: אף אינו נאמן להאכילו בתרומה עד שיהו שלשה – שנים מעידין על זה ושנים מעידין על זה (כתובות כד, א).

הברייתא מביאה את מחלוקתם של חכמים ורבי יהודה, האם עד אחד נאמן להעיד על חברו שהוא כהן. שניהם מסכימים שעד אחד לא נאמן להשיאו אישה,⁶ אבל נחלקים הם לגבי תרומה: חכמים סוברים שעד אחד נאמן להעיד על חברו שהוא כהן ולהאכילו בתרומה ורבי יהודה סובר שאינו נאמן. הגמרא דנה במה הם חולקים. בהתחלה מובאת בגמרא הצעה

⁵ התוספות (גיטין ב, ב – ד"ה עד אחד נאמן באיסורין) מקשה: הרי אם השוחט כבר שחט את הבהמה, אבל שחיתו לא הצליחה, הרי כבר אין בידו לתקן, כיוון שכבר אינו יכול לשחוט לאחר שהבהמה מתה. התוספות עונה, שכיוון שבהתחלה ("מעיקרא") היה בידו לשחוט כשורה, נחשב שהעד בידו.

נראה שהראשונים האחרים חולקים וסוברים ש"בידו" לא מועיל להוציא מחזקה.

⁶ "להשיאו אישה" – מחלוקת ראשונים מה הכוונה. רש"י סובר שעד אחד לא נאמן להגיד על מישהו שהוא לא ממזר ונתין. תוספות סוברים שאי אפשר להגיד שמדובר על ממזר כי אנו לא חוששים לעניין ממזרות, כי אם היינו חוששים, כל אחד שיבוא ממדינת הים ייחשד שהוא ממזר, ולכן תוספות סוברים שמדובר כאן לעניין חלל (גם עליו קשה כי הרי לא הוזהרו בנות ישראל להינשא לחללים – "לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין" (יבמות פד, ב)). תוספות ר"ד סובר שלא מדובר כאן על חברו, אלא על נשותיו של חברו, אלמנתו ובתו, שהן לא יוכלו להינשא לכהן כשר מכיוון שיש חשש לחללות. הר"ן, בניגוד לכולם, מסביר שזה לעניין כהן מיוחס למקדש.

שמחלוקתם היא האם יש לחשוש כאן לגומלין, כלומר לכך שהעד ישקר בשביל חברו, או לא. אך בהמשך מביאה דעת אחרת שמבינה שהמחלוקת תלויה בשאלה: האם מעלים מתרומה ליוחסין. כלומר, האם אנו חוששים שאנשים שיראו כהן אוכל בתרומה יחשבו שהוא כהן גם לעניין יוחסין, ולעניין יוחסין עד אחד לא נאמן. חכמים לא חוששים שיעלו מתרומה ליוחסין, ואילו רבי יהודה חושש.

1. מדוע עד אחד נאמן להאכיל את חברו בתרומה

לפי מסקנת הגמרא, גם רבי יהודה שאינו מאמין לעד אחד כדי להאכיל את חברו בתרומה, עושה זאת מחשש שמא יחשבו שאיש זה הינו כהן גם לעניין יוחסין, אך נראה שבלא סיבה זו היה העד נאמן להאכיל את חברו בתרומה.

הראשונים חולקים ממה נובעת נאמנותו של העד:

- **הרמב"ם** (איסורי ביאה כ, יא) סובר שעד אחד באמת לא נאמן על תרומה דאורייתא, אלא שבניגוד להבנתנו שהברייתא דנה על כל סוגי התרומות, הרמב"ם מסביר שהברייתא דנה בתרומה דרבנן, ועד אחד נאמן מכיוון שדבר זה הוא מדברי חכמים ולא מהתורה.
- **הר"ן** (על הרי"ף כתובות י, ב בדפיו – ד"ה גרסי' עלה) לעומתו סובר, שהברייתא דנה על כל סוגי התרומות (גם על תרומה דאורייתא). לדעת הר"ן מכיוון שמדובר כאן על 'איסור והיתר' (אם התרומה מותרת לאדם או אסורה), העד נאמן גם על תרומה דאורייתא, מדין "עד אחד נאמן באיסורים".
- הפני יהושע** (כתובות כג, ב – ד"ה במשנה וכן שני) מנסה לעמוד על נקודת מחלוקתם של הרמב"ם והר"ן. הוא עומד על כך שבמקרה שלנו יש רוב נגד עדותו של העד, מכיוון שרוב העולם אינם כהנים, וטוען שמחלוקת הר"ן והרמב"ם, נובעת מהמחלוקת האם עד אחד נאמן באיסורים כאשר יש נגדו רוב:
- **הרמב"ם** סובר שהוא לא נאמן, שהרי בכל הש"ס אנו רואים שרוב עדיף מחזקה, ולכן אם כנגד חזקה עד אחד לא נאמן⁷, קל וחומר שכנגד רוב הוא לא יהיה נאמן.
- **הר"ן** לעומת זאת, סובר שכאן העד נאמן. אף על פי שבדרך כלל, עד אחד לא נאמן כנגד רוב, כאן הקלו שהעד יהיה נאמן, מכיוון שמדובר על דבר שעשוי להתגלות ("מילתא דעבידא לאגלוויי" (ראש השנה כב, ב)). כלומר, מכיוון שאצלנו מדובר על כהונה, וסביר

⁷ ראה לעיל בהקדמה.

להניח שהרבה אנשים יודעים אם הוא כהן, לכן העד יהיה נאמן כי הוא חושש לשקר, שמא יכחישו אותו.⁸

רבי דוד פוברסקי⁹ זצ"ל, מסביר את שורש המחלוקת של הר"ן והרמב"ם בדרך שונה. צריך להבחין בין שני סוגי עדויות: ישנה עדות שבה העד מעיד על דבר מסוים ("חפצא") אם הוא מותר או אסור, כמו לדוגמה, שוחט המעיד על חתיכה אם היא חלב או שומן. והסוג השני, הוא עדות שבה העד מעיד על האדם ("גברא") אם הוא כשר לאכול את הדבר או לא.

אצלנו, כשהעד מעיד על חברו שהוא כהן, הוא לא מעיד שהתרומה כשרה לכהן (שכן גם בלי עדותו ידענו זאת), אלא העד מעיד על האדם שהוא כשר לאכול תרומה זאת. על פי חלוקה זאת מסביר הרב, **שהרמב"ם** סובר שדין "עד אחד נאמן באיסורים" הוא רק כאשר העדות היא על חפץ מסוים, אך העד לא נאמן להעיד על אדם אם הוא כשר או לא. לעומת זאת, הר"ן סובר שדין זה תקף גם כאשר העד מעיד על האדם.

הרב מביא הוכחה להסברו בשיטת **הרמב"ם**. הרמב"ם פסק (איסורי ביאה יח, ח) לגבי עדות על ממזר שצריך שני עדים, אך לגבי עדות על זונה – עד אחד נאמן. הרב מסביר שחלוקה זו נובעת מכך שבעדות על ממזר העד מעיד על פסול בגוף עצמו שהיה מאז ומתמיד, ולכן היא נחשבת עדות על אדם. לעומת זאת, לגבי עדות על זונה, אין העד מעיד על פסול בגוף, אלא על מעשה שקרה (בדומה לעדות על יין שנוסד), וזו עדות על דבר מסוים¹⁰ ("חפצא").

לסיכום, הר"ן והרמב"ם נחלקו האם העד נאמן להאכיל את חברו בתרומה דאורייתא. הר"ן סובר שעד אחד נאמן, מכיוון שמדובר כאן על איסורים, ועד אחד נאמן באיסורים. הרמב"ם לעומתו סובר שהעד אינו נאמן, והברייתא הנותנת נאמנות לעד אחד, עוסקת רק בתרומה דרבנן.

הפני יהושע מסביר שהמחלוקת נובעת מהדין אם עד אחד נאמן כנגד רוב. **רבי דוד פוברסקי** מסביר שהר"ן והרמב"ם חולקים האם הדין שעד אחד נאמן באיסורים חל גם כאשר העדות היא על האדם או דווקא על החפץ.

2. עד אחד כנגד רוב

סוגייתנו עוסקת באדם המעיד על חברו שהוא כהן, עדות זו עומדת כנגד רוב – רוב העולם אינם כהנים, וצריך להבין, מדוע העד נאמן כנגד רוב. הרי לכאורה עד אחד לא אמור להיות

⁸ לכאורה דברי **הפני יהושע** סותרים את עצמם! שהרי בקידושין (סג, ב – ד"ה בסוגיא דקדשתלי), כתב שעד אחד נאמן כנגד רוב! ואפילו אם נאמר שהוא חולק על הרמב"ם וסובר כדעת הר"ן, הרי ראינו שהוא כתב שכאן העד נאמן רק בגלל שזה דבר העשוי להתגלות, ומשמע בקידושין שאפילו בלא סיבה זו העד נאמן!

⁹ שיעורי רבי דוד פוברסקי מסכת כתובות כד, א – סימן שכת.

¹⁰ אם כן קשה על הר"ן, כי הרי הר"ן גם מסכים לדינים של ממזר וזונה. עונה רבי דוד פוברסקי, שהר"ן סובר שרק לגבי ממזרות, עד אחד לא נאמן, מכיוון שזה יוחסין ולכן זה נחשב דבר שבערווה.

נאמן כנגד רוב, מכיוון שכפי שראינו, רוב עדיף מחזקה, ואם כנגד חזקה עד אחד לא נאמן, קל וחומר שאינו נאמן כנגד רוב.

הפני יהושע שהוזכר לעיל (כתובות כג, ב – ד"ה במשנה וכן שני), מסביר שהדין שעד אחד לא נאמן נגד חזקה, מדבר דווקא על חזקה שלא עורערה, כך שללא דברי העד, היתה חזקה גמורה. חזקה כזאת ודאי עדיפה על פני רוב. אבל במקום שיש ספק או שהדבר התערער, כך שבלי דברי העד לא היה הדבר מוחזק אצלנו לאחד הצדדים, עד אחד יהיה נאמן מפני שאין זו חזקה גמורה.

רוב דומה למצב של ספק, מכיוון שגם ברוב בלי עדות העד, הדבר לא היה מוחזק אצלנו לאחד הצדדים, ולכן גם כנגד רוב, עד אחד יהיה נאמן.

השב שמעתתא (שמעתא ו פרק ז), חולק על הפני יהושע, כיוון שלא יתכן לומר שחזקה, אפילו שהיא אינה מעולה, תהיה עדיפה על פני רוב. לכן מסביר השב שמעתתא, שהסיבה שעד אחד לא נאמן כנגד חזקה, היא שגם מבחינת העד, חזקה זו עד עכשיו היתה קיימת, אלא שהוא בא לשנות את המצב (להוציא את הדבר מחזקתו). לעומת זאת ברוב, העד יודע שחלק מסוים מהתערובת כשר מאז ומתמיד, ולכן מבחינתו כאשר הוא מעיד שחלק זה כשר, הוא לא משנה כלום, ולכן העד יהיה נאמן כנגד רוב.

השב שמעתתא עקף את הבעיה שרוב אמור להיות עדיף על פני חזקה, בכך שאמר שמבחינת העד, הוא בכלל לא מעיד כנגד רוב, וממילא גם לא תקף כאן את הדין שרוב עדיף מחזקה.

על פי עיקרון זה, מסביר השב שמעתתא, שעד יהיה נאמן כנגד רוב, רק כאשר הרוב עוסק בדבר שנמצא לפנינו, לדוגמה, במקרה של תערובת. אבל ברוב כללי שאינו קשור רק למצב שלפנינו, לדוגמה, שרוב נשים בתולות נישאות, כנגדו עד אחד לא יהיה נאמן, מכיוון שגם מבחינת העד, עדותו באה לשנות את המצב הקודם.

השערי יושר (שער ו פרק ב) מתקיף את דעת הפני יהושע אך בכיוון אחר מהשב שמעתתא. הוא מביא הוכחה מגיטין (ב, ב) שבמקרה שמתלבטים אם גט נכתב לשמה אין עד אחד נאמן להעיד שהגט נכתב לשמה. במקרה זה ישנה חזקה – חזקת אשת איש, שעליה נולד ספק – אם הגט נכתב לשמה, ובכל זאת אנו רואים שעד אחד לא נאמן. והרי לפי דברי הפני יהושע, עדות העד היתה אמורה להיות עדיפה על פני חזקה שיש בה ספק!

לכן מסביר השערי יושר עיקרון בסיסי בנוגע לעדות עד אחד, ומשם גם מסביר מדוע עד אחד נאמן כנגד רוב. **עדות עד אחד, ביסודה, באה רק כדי לברר דברים**, לדוגמה, לברר אם החתיכה שמולנו היא חלב או שומן. אבל כאשר נכנסת לתמונה גם חזקה, נדרשת לנו יותר מעדות בירור. במקרה כזה נדרשת עדות שתוציא מהמצב בו היא הוחזקה. ולכן עד אחד לא נאמן להעיד על חזקה. מכאן קל להבין מדוע עד אחד נאמן כנגד רוב. עדות כנגד רוב, היא עדות של בירור – בירור המיעוט מתוך הרוב, ולכן עד אחד נאמן כנגדו.

על פי עיקרון זה אפשר להבין את המקרה בגיטין. העד כאן לא נאמן, מכיוון שהעדות שנדרשת אינה עדות של בירור, אלא עדות הבאה להוציא מחזקה, גם אם נולד על החזקה ספק.

השערי יושר הצליח בתשובתו לענות על שתי קושיות שהיו על השב שמעתתא :

1. **השב שמעתתא** הניח שמה שצריך לבחון הוא אם מבחינת העד הוא משנה את המצב. **הקובץ שיעורים** (על השב שמעתתא, אות כח) תמה על הנחה זו, הרי גם העד מסכים שכאשר הוא מעיד כנגד רוב, הוא משנה את המצב מבחינתנו, ומדוע הסתכלות העד משפיעה!?

ברור שלפי **השערי יושר** שאלה זו לא קשה, מכיוון שהוא לא דיבר מבחינת העד, אלא על ההבדל בין סוגי העדויות.

2. **האגודת אזוב**¹¹, מעיר שדברי **השב שמעתתא**, חולקים על הר"ן בסוגייתנו. אצלנו בסוגיה מדובר על רוב כללי – רוב העולם הם כהנים, וכפי שראינו, לדעת השב שמעתתא עד לא נאמן כנגד רוב כללי. ואילו הר"ן אצלנו בסוגיה כתב שהעד נאמן מצד עד אחד נאמן באיסורים.

אבל לפי **השערי יושר**, עד אחד לא נאמן רק כאשר הרוב הופך להיות חזקה, לדוגמה, רוב בהמות כשרות שהופך לחזקת כשרות. אבל במקרה של רוב כללי, כל עוד הוא לא הופך לחזקה, עד אחד יהיה נאמן כנגדו.

לסיכום, ראינו שלוש דעות המבארות מדוע עד אחד נאמן כנגד רוב :

1. **הפני יהושע** מסביר שעד אחד נאמן רק על דברים שללא עדות העד לא היה הדבר מוחזק אצלנו, ולכן עד אחד נאמן כנגד רוב וגם כנגד חזקה שנולד עליה ספק.

2. **השב שמעתתא** מסביר שעד נאמן כנגד רוב, כיוון שבניגוד לחזקה שבה גם מבחינת העד – החזקה קיימת, אלא שעדותו באה לשנות את המצב הקודם, ברוב – מבחינת העד, הדבר היה תמיד כשר, ולכן עדותו לא באה לשנות את המצב הקודם (ולכן גם עד אחד לא יהיה נאמן כנגד רוב כללי).

3. **השערי יושר** מסביר שעד אחד נאמן רק כדי לברר דברים, אבל לא כדי להוציא דברים מהמצב הקודם. לכן עד אחד יהיה נאמן כנגד רוב, כיוון שהוא רק מברר את המיעוט מהרוב, אבל כנגד חזקה (ואפילו כנגד חזקה שנולד עליה ספק), עד אחד לא יהיה נאמן.

3. מדוע העד נאמן רק על חברו ולא על עצמו?

ראינו בברייתא שהעד מעיד: "אני וחברי כהן", אך הגמרא האמינה לעד רק בנוגע לחברו, אך על עצמו לא. לכאורה, ההסבר פשוט: הוא לא נאמן כלפי עצמו מכיוון שהוא נוגע בדבר. אך יש לתמוה, שהרי בכל שאר עדויות עד אחד נאמן למרות שהוא נוגע בדבר. לדוגמה,

¹¹ הרב זאב נחום בן אהרן בורנשטיין זצ"ל מסוכוטשוב, אביו של האדמו"ר מסוכוטשוב, ה"אבני נזר" – הרב אברהם בן זאב נחום זצ"ל, דבריו הובאו בהערותיו של האבני נזר על השב שמעתתא הערה יא.

שוחט נאמן להעיד על כל הפרות שיש לו בחנות שהן כשרות. הרא"ש בגיטין (ה, יב אות י) מסביר שאצלנו השאלה תמוהה עוד יותר, שהרי מדובר בעדות שעשויה להתגלות¹². מתרץ הרא"ש שבמקרה זה הוא לא נאמן כלפי עצמו, מכיוון שיש כאן גם שבח כהונה¹³ וגם רווח מתנות כהונה לו ולזרעו לדורותיו. מדברי הרא"ש הללו, המבאר שהעד אינו נאמן מכיוון שיש לו רווח ממוני מעדותו, לומד האחיעזר¹⁴, שאף על גב שבכל עדות איסורים גם עדים פסולים נאמנים¹⁵, כאשר מדובר על דבר שמעורבים בו דיני ממונות, קרוב לא נאמן, ורק עד כשר שאינו קרוב, יכול להעיד.

ד. כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים

1. הסבר הסוגיה

אמר רבי יוחנן: שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת – הרי זו לא תנשא, ואם נשאת – לא תצא... אמר אביי: תרגמה בעד אחד, עד אחד אומר מת – הימנוהו רבן כבי תרי, וכדעולא, דאמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד – הרי כאן שנים, והאי דקאמר לא מת הוה ליה חד, ואין דבריו של אחד במקום שנים (כתובות כב, ב).

הגמרא כאן, על פי העיקרון הנלמד מהמשנה ביבמות¹⁶, אומרת שעד אחד נאמן להעיד לאישה שמת בעלה, כדי להתירה להתחתן עם אחר.

ננסה להבין מדוע עד אחד נאמן להעיד שבעלה מת, הרי לכאורה זהו דבר שבערווה, וכפי שכבר כתבנו צריך שני עדים לדבר שבערווה.

הגמרא ביבמות (פח, ב) מסבירה ש"מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחילה" ולכן מאמינים לעד אחד. כלומר, בגלל שבסופה, אם יבוא בעלה, אתה מחמיר עליה (היא צריכה להתגרש משניהם ואין לה כתובה מאף אחד מהם) – הקלת עליה בתחילתה, שתוכל להינשא על פי עד אחד. נחלקו הראשונים בהסבר הטעם להקלה זו:

¹² כפי שהראנו בהקדמה.

¹³ צריך עיון למה מתכוון הרא"ש בשבח כהונה, הרי העד לא נאמן על יוחסין, אלא רק על תרומה.

¹⁴ רבי חיים עוזר גרודזינסקי בשו"ת אחיעזר חלק א אבן העזר, סימן יד – ד"ה (ז) ונראה.

¹⁵ רמב"ם הלכות עדות ה, ג: "וכל מקום שעד אחד מועיל אשה ופסול כמו כן מעידים".

¹⁶ משנה יבמות י, א: "האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך וניסת".

רש"י (שם – ד"ה הקלת) מסביר שאפשר לעשות הקלה זו מכיוון שהאישה יודעת שאם יבוא בעלה יחמירו עליה, ולכן האישה תבדוק ותחקור היטב ("אשה דייקא ומינסבא" (יבמות כה, א)) לפני שתסמוך על העד ותתחתן עם אחר.

בעלי התוספות (שם – ד"ה מתוך) סוברים שאנחנו לא יכולים להיות בטוחים שהאישה תבדוק לפני שתתחתן עם אחר, כיוון שיכול להיות שהיא רוצה לצאת מבעלה. לכן הם מסבירים שכאן מדובר על מצב מיוחד – אם חכמים לא יקלו עליה להתחתן עם אחר על פי עד אחד, תישאר האישה עגונה למשך כל חייה. במצב כזה חכמים הקילו אפילו כשיש קצת טעם לדבר.

2. עד אחד בהכחשה

הגמרא בסוגייתנו מוסיפה שהעד שמעיד שמת בעלה נחשב כשני עדים. כלומר, עדותו נחשבת כשני עדים, ולכן גם אם יבוא לאחר מכן עד אחר ויכחיש אותו, העד הראשון עדיין יהיה נאמן ("אין דבריו של אחד במקום שנים" (כתובות יט, ב)).

הגמרא ביבמות (קז, ב) מבארת את דעת עולא שסובר שהדין שהעד הראשון נחשב כשני עדים ולכן העד השני לא יכול להכחיש אותו. דין זה תקף רק כאשר העדים באו בזה אחר זה. כלומר, העד הראשון ייחשב כשני עדים, רק אם העד השני בא לאחר שכבר התקבלה עדות הראשון בבית דין. אבל אם באו העדים בבת אחת, לפני שעדות הראשון התקבלה, העד הראשון לא ייחשב כשניים, מכיוון שהוא עד מוכחש.

ר"י (כתובות כב, ב – תוספות ד"ה אי הכי) מוסיף שכל מה שאמרנו שכאשר העדים באו בבת אחת העד הראשון לא נחשב כשניים, חל רק בדברים שנאמנות העד היא מדרבנן, אבל בדברים שבהם נאמנותו מדאורייתא, עד אחד ייחשב כשניים גם כאשר באו העדים בבת אחת.

הש"ך¹⁷ מסביר את סברת ר"י. הש"ך מבחין בין עדויות שבהם התורה האמינה לעד אחד, לבין עדויות שחכמים האמינו לעד אחד. בעדויות שחכמים האמינו לעד אחד, כדי שעדות העד תהיה תקיפה צריך העד להעיד בפני בית דין ורק אז ייחשב כשניים. לכן כאשר בא העד השני לפני שבית הדין הספיקו לקבל את עדות העד הראשון, העד השני יכול להכחיש את העד הראשון. אבל בדברים שהתורה האמינה לעד אחד, עדות העד תקיפה מרגע ראייתו, ולכן נחשב כשני עדים גם לפני שהעיד לפני בית דין. לכן גם אם יבוא עד שני יחד עם העד הראשון לא יהיה ביכולתו להכחיש אותו, כיוון שהעד הראשון נחשב מאז ומתמיד כשני עדים.

¹⁷ ש"ך יורה דעה קכו, יד לקראת הסוף, מתחיל ב"מיהו בהא לא פליגי".

3. כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים – גם באיסורים?

דברי עולא בגמרא מתייחסים לעדות עד אחד לאישה שבעלה מת, ועל כך אומר עולא שהעד נחשב כשניים, לכן כאשר מגיע עד אחר שמכחישו העד השני לא ישפיע כיוון ש"אין דבריו של אחד במקום שניים".

ננסה לבחון האם דברי עולא מתייחסים דווקא לעדויות אישה שמת בעלה¹⁸, סוטה¹⁹ ועגלה ערופה²⁰, או שדבריו תקפים לכל העדויות שבהם התורה האמינה לעד אחד, ולכן גם באיסורים עד אחד ייחשב כשניים.

לכאורה, נראה שדברי עולא באו להסביר לנו כיצד יכול להיות שעד אחד יהיה נאמן, והרי בשביל עדות צריך שני עדים, כדי לפתור בעיה זו הסביר לנו עולא שבמקום שהתורה האמינה לעד אחד הוא נחשב כעדות של שני עדים. על פי סברה זו נראה לכאורה שעד אחד באיסורים ייחשב כשניים, שאחרת כיצד נאמן לו. אך הריטב"א בחידושו (יבמות פח, ב – ד"ה דהא אמר) כותב בשם הר"י שישנו הבדל עקרוני בין העדויות על אישה, סוטה ועגלה ערופה לבין עדות על איסורים. בעדויות הללו בלי הלימוד המיוחד שמספיק עד אחד, היינו מצריכים שני עדים כדי שיהיו נאמנים שהרי מדובר על דברים שבערוה או על עדות על ראיית רוצח ולכן כדי שנוכל להאמין לעד אחד הוא צריך להיחשב כשניים. לעומת זאת, באיסורים לא היינו חושבים שצריך שני עדים אלא עד אחד, לכן כדי להאמין להם אין אנו צריכים להחשיב אותם כשניים. לכן מסביר הריטב"א שבאיסורים עד אחד לא נחשב כשני עדים ולכן אם יבוא עד שני ויכחישו יהיה העד השני נאמן להכחישו²¹.

מנגד לשיטת הריטב"א ניצב הרמ"א. הרמ"א דן לגבי נאמנות אדם שאמר לחברו שיינו הוא יין נסך ובעל היין מכחיש אותו, ופוסק בעקבות הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א, תקמה) ש"יש מי שכתב דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא".

הערת זהב²² על פי הבנתו ברשב"א טוען שעד אחד באיסורים נחשב כשני עדים, וכאשר העד השני מנסה להכחישו הוא אינו מצליח. כיוון שכאשר העיד העד הראשון הוא הפך את הדבר למוחזק, ולכן כאשר העד השני מעיד אין עדותו מתקבלת שכפי שראינו²³ עד אחד לא נאמן כנגד דבר מחוזק. נמצא, שכאשר העד השני מעיד אין הכחשתו מועילה שהרי אין

¹⁸ דברי עולא אצלנו בסוגיה.

¹⁹ דברי עולא לגבי סוטה מופיעים בסוטה לא, ב.

²⁰ דברי עולא לגבי עגלה ערופה מופיעים בסוטה מז, ב.

²¹ צריך עיון שהרי דברי הריטב"א ביבמות סותרים את דבריו על סוגייתנו בכתובות כב, ב – ד"ה אמר עולא, שכתב שם שעד אחד באיסורים נחשב כשניים.

²² הובא בש"ך יורה דעה קכז, יד.

²³ ראה לעיל בהקדמה.

דבריו של אחד במקום שניים. נמצא שהעטרת זהב הבין שהעד שמכחיש נחשב כ"לאו כלום".

הש"ך מקשה על דעת העטרת זהב שהרי גם כאשר העד הראשון העיד שהיין הוא יין נסך הוא גם כן הוציא אותו מחזקתו ואף על פי כן הוא נחשב כשניים, אם כן מדוע העד השני שגם כן בא להוציא מהחזקה שהעד הראשון יצר בעדותו, אינו נחשב כשניים?

הש"ך סובר שעד אחד באיסורים נחשב כשניים, אך בניגוד לעטרת זהב, הוא סובר שגם העד השני נחשב כשניים, ולכן כאשר העד השני מעיד הוא מכחיש את העד הראשון. נמצא שהש"ך הבין בדברי הרמ"א שכאשר יש עד אחד שמכחיש, כל העדות היא "לאו כלום" כיוון שהיא מוכחשת²⁴.

אפשר להסביר שהריטב"א, העטרת זהב והש"ך נחלקו במחלוקת יסודית בהבנת עדות על איסורים:

העטרת זהב והש"ך הבינו שכמו בכל עדות גם כאן כדי להעיד על משהו אם הוא מותר או אסור, נדרשת עדות שלמה, לכן עד אחד באיסורים כדי שיהיה נאמן צריך להיחשב כשניים.

לעומת זאת, **הריטב"א** סובר שבניגוד לכל שאר העדויות, בעדות על איסורים כדי להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור נדרשת רק הוכחה. לכן כדי שנאמין לעד אחד באיסורים אין הוא צריך להיחשב כשניים שהרי הוא רק הוכחה, ולכן סובר הריטב"א שבאיסורים עד אחד לא נחשב כשניים²⁵.

ה. סיכום

הפקנו כמה דינים ורעיונות בנוגע לעדות עד אחד באיסורים:

- טעמו – עד אחד נאמן להעיד על איסורים מכיוון שמדובר במעשים יומיומיים, ובשביל לשמור על הלך חיים תקין, סומכים על עד אחד בלבד.
- סוג העדות – לפי רבי דוד פוברסקי, הרמב"ם סובר שעד אחד נאמן באיסורים רק כאשר הוא מעיד על דבר מסוים ("חפצא"), אבל הוא אינו נאמן כאשר הוא מעיד על אדם ("גברא").
- עדות או הוכחה – הריטב"א, העטרת זהב והש"ך נחלקו אם באיסורים עד אחד נחשב כשניים או לא. מתוך כך הסקנו שהם נחלקו אם באיסורים נדרשת עדות או הוכחה.

²⁴ לכאורה נראה שאין הבדל בין דעת הריטב"א לבין דעת הש"ך, שהרי לפי שניהם העד השני שווה כמו העד הראשון. אפשר להסביר שההבדל יהיה כאשר יגיע עוד עד שיסייע לאחד הצדדים, לפי הש"ך כיוון שכבר התקבלה העדות העד הנוסף לא יעזור שהרי הן כעדויות מוכחות, אך לפי הריטב"א העד הנוסף יועיל שכן יהיה שני עדים מול אחד, ואין דבריו של אחד במקום שניים.

²⁵ גם הטי"ז (יורה דעה צח, ב) מגיע למסקנה שבעדות על איסורים נדרשת רק הוכחה.

לפי הריטב"א – באיסורים נדרשת רק הוכחה. לפי העטרת זהב והש"ך – צריך עדות גמורה.

- עד כשר – האחיעזר סובר שדווקא במקרים שמעורב בהם דיני ממונות נדרשת עדותו של עד כשר.
- הכחשת עד – עד אחד יחשב כשני עדים רק כאשר העד השני הגיע לאחר שהתקבלה עדות העד הראשון, אך אם הגיע לפני קבלתה העד השני יכחישו. ר"י מחדש שדין זה קיים רק בעדות דרבנן, בעדות דאורייתא העד הראשון נחשב כשניים מרגע ראייתו.
- עד אחד נאמן נגד רוב – הפני יהושע מסביר שכיוון שברוב אין הדבר מוחזק לאחד הצדדים אלא מוטל בספק, עדות עד אחד גוברת עליו. לעומתו השב שמעתתא מבאר שכאשר העד מעיד נגד רוב הוא לא בא לשנות את המצב הקודם **מבחינתו**.
- השערי יושר מבין שהיסוד של נאמנות עד אחד באיסורים היא **רק על זברים שהם בתורת בירור**, ולכן נאמן גם מול רוב.
- פסול נוגע בדבר – הרא"ש סובר שעד אחד נאמן על עצמו גם אם הוא נוגע בדבר, אלא אם כן יש לו נגיעה חזקה במיוחד, כמו נגיעה לדורות.
- עדות על מות בעלה – עד אחד נאמן להעיד לאישה על מות בעלה. לפי רש"י הדבר נובע מכך שאם ימצא שהבעל חי תיאסר האישה על שני הבעלים, ולכן אפשר להניח שהיא תבדוק היטב לפני שתתחתן עם אחר. לפי התוספות חכמים הקילו כאן כדי שהאישה לא תישאר עגונה.